

Karakterisering och kulturhistorisk värdering

Hanneda kyrka

i Ljungby kommun
Kronobergs län

Smålands museum
Katarina Bäck

Inledning

Bakgrund och syfte

Nedanstående material består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör samt en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering samt arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. De redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning i kyrkobyggnadens historia.

Med utgångspunkt att genomföra vård och underhållsplaner för kyrkor i Växjö stift utför Smålands museum en karakterisering och kulturhistorisk värdering av Hamneda kyrka. Kyrkorna som berörs är de som tillhör Svenska kyrkan och omfattas av kulturminneslagen, vilka är kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas särskilt genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och har genomförts på uppdrag av bsv arkitekter & ingenjörer AB i Värnamo. Karakteriseringen och den kulturhistoriska värderingen syftar till att användas som underlag för vård och underhållsplanen.

Kulturhistorisk bedömning

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan kontinuerligt föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljön i sin helhet., men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning

Historik och händelselista

I nära anslutning till Hamneda kyrka finns kyrkoruinen från en medeltida befästningskyrka, denna uppfördes på 1100-talet och förföll på 1800-talet. År 1889 började man att bygga nuvarande kyrka vilken stod färdig 1892.

Kyrkan är uppförd i nationalromantisk stil år 1892 uppfördes av byggmästare T. Rosvall efter ritningar av arkitekt Fritz Eckert, ÖIA. Invändigt har kyrkan fått överta flera inventarier från medeltidskyrkan, vars murar sprängdes när den nya kyrkan stod klar. Orgeln är bygd 1895 av direktör C. Elfström i Ljungby

Hamneda kyrka har under årens lopp genomgått en rad förändringar, detta har dock inte påverkat karaktären av exteriören och interiören nämnvärt. Under åren 1951-52 genomgick kyrkan en omfattande reparation och restaurering, detta på grund av att väggar, tak och golv liksom bjälklaget var kraftigt fuktangripet Resultatet blev en ljus och stämningsfull kyrka.

Händelselistan baserar sig på material från Smålandsmuseums arkiv och bibliotek samt Antikvarisk Topografiskt Arkiv, ATA.

1892	Kyrkan uppförs efter ritningar av arkitekt Fritz Eckert, ÖIA.
1895	Kyrkans orgel byggs av orgelbyggare Carl Elfström, Ljungby.
1952	Kyrkan återinvigs efter omfattande reparationer. Dessa reparationer innefattar att få murarna täta och beklä fönsterbänkarna med kopparplåt. Invändigt har vapenhusets golv bytts ut från cement till kalkstensplattor och de gamla trapporna upp till läktaren har ersatts med nya av ek. Även fönstren har bytts ut från järnbågade till dubbelkopplade i trä. Ytterfönstren har försetts med antikglas i blyspröjsar . Koret har höjts ett par trappsteg och utökats genom att två bänkrader borttagits och altaret har flyttats fram något. Golvet i det utökade utrymmet bakom altaret har sänkts och belagts med kalkstenplattor. Predikstolen som förut stod inne i hörnet har flyttats fram och placerats mellan de två främsta fönstren och försetts med en baldakin. En läktarinbyggnad har gjorts och i denna har ett konfirmandrum inretts. Orgeln har delvis byggts om och försetts med en elektrisk bälldrift. Även ommålning har genomförts, de gamla mörkbruna färgerna har ersatts av ljusare grå. Även elektrifiering av kyrkan har genomförts.
1968	Träförstörande insekter utrotas och skadat trä i inredning och inventarier förstärks och konserveras.
1972	Målning och reparation av torntaket.
1976-78	Västra delen av konfirmandrummet avskiljs till kapprum, handikapptolett och utrymme för elcentral.
1983	Altartavlan restaureras

- 1992-93 Torn-, långskepps- och absidtaget omtäcks på grund av rötskador. Övre delen av tornspiran har bytts ut och bjälkar förstärkts.
- 2005 Restaurering av kyrkans orgel. Arbetena avser återställande av orgeln i originalskick med tillvaratagande av samtliga originaldelar

Kyrkomiljön

Hamneda är en gammal kulturbygd, ca 500 meter nordost om den medeltida kyrkoruinen ligger Hamneda kyrka. Kyrkan ligger strax invid Lagan och är ett landmärke i Lagandalen.

Kyrkogården är enkelt utformad med en inramning av granitstolpar som sammanlänkas av en grov kätting. Utanför denna kätting mot norr och väster finns en rygghäck utmed kyrkogårdsgränsen. De grusade gångarna är utformade som ett kors med kyrkan i mitten. Gångarna kantas av lönn och oxel. Gravarna är placerade i raka rader i öst-västlig riktning, gravarna på den nordvästra delen av kyrkogården markeras även med rygghäckar. Även ett sorgeträd finns representerat i trädbeståndet vilken består av en hängalm.

Byggnadskarakter

Exteriör

Den nationalromantiska kyrkan är orienterad i öst-västlig riktning med tornet i väster och en halvrund utbyggnad i öster som fungerar som sakristia. Den är byggd i tuktad granit med putsade och vitkalkade lister och omfattningar. Tornet är fyrkantigt med fyra tornluggar, ovanför dessa fyra frontespisliknande utbyggnader, en på varje sida. Tornet kröns av en hög spetsig tornspira och överst ett järnkors. I koret finns fem fönster, varje långsida har fem fönster, därav fyra i skeppet och ett i tornet. Kyrkan har tre ingångar med höga portaler, en på vardera långsida och en genom tornet. Till sakristian finns en särskild ingång.

Interiör

Kyrkan är ljus och rymlig, interiören är något heterogen med olika stilelement. Inredningen är målad i gröna toner. Den fasta bänkinredningen är öppen med spetsigt avslutade gavlar. Taket har synliga takstolar och mellan dessa gråvit panel. Väggarna är putsade och vitkalkade. Över mittgången hänger tre ljuskronor och den tredje som är från 1688 har tillhört den gamla kyrkan. Utrymmet bakom altaret är avskilt genom en låg barriär på vars framsida flera skulpterade träbilder från den gamla kyrkan placerats. Detta utrymme fungerar som sakristia och taket består av putsade tegelvalv och golvet är belagt med kalkstensplattor. Koret är upphöjt några trappsteg och får sitt ljus från den bakomliggande sakristians höga fönster.

Altaret har en altartavla från 1715 av M. Hultman föreställande Kristus på korset med två figurer på ömse sidor samt en omramande eklövskrans. Denna är ursprungligen från den gamla kyrkan. Även fabeldjursfunten härstammar troligtvis från den gamla kyrkan då den dateras till 1200-talet. Funtens fot är genom fyra utspringande djurhuvuden delad i lika många fält. Cuppan är dekorerad med orberingar vilken delar cuppan i sju fält, alla försedda med symboliska djurfigurer. Den anses ursprungligen varit målad i flera färger. I hörnet mitt emot predikstolen står en gammal väggklocka, skänkt av riksdagsmannen Per Eriksson i Öje.

Liksom koret är vapenhusets golv är belagt med kalkstensplattor. Härifrån leder två trappor i ek upp till läktaren. På läktaren finns en orgel vilken byggdes 1895 av orgelbyggare Carl Elfström, Ljungby. Delar av läktarbarriären har målningar av Hans Brachwagen. Läktaren har på senare tid byggts in och fungerar som kapprum, konfirmandrum samt toalett.

I tornet finns två ringklockor, på den större läses ”I Hamneda en tid förutan ljud jag var med stämman återfåt behaglig ren och klar Dig kallar till kyrkan och visa Guds dyrkan Du vat ei när sidst du blir mållös och stumm Anropa din Gud blif ei kall eller ljum”; samt: ”1810 under konum Carl XIII regering omgiuten ar jag af Jonas Elieson Fries Den högste till ära, till lof och till pris” och den mindre klockan har följande inskrift:”Alt thet anda hafver lofwer Herran. Psalm 150. Fördenskull: Min christen god hvar droppe blod må i tin ådror röras till kyrkogång till böön och sång när ljudet mitt må höras”; samt:”Omgjuten i Vexjö år 1753 då doktor Olof Osander var biskop Jonas Osander pastor och Johan Lagerbeck komminister af Elias Fries Thoresson”.

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Kyrkans exteriör karakteriseras av den nationalromantiska stilen med sina tuktade granitblock. Kyrkans norra och södra ingång markeras genom ett framskjutande fasadparti som avslutas med ett kors och västra entrén markeras av tornet.

Interiören är dock stilmässigt heterogen med den ursprungliga bänkinredningen i jugendstil samt de klassicistiska inslagen. Kyrkan är luftig men relativt mörk och taket är öppet med synliga takstolar. Koret accentueras genom de stora fönstren i absiden som släpper in en stor mängd ljus från öst vilket sätter fokus på altaret. Att korskranket är bevarat mellan kor och sakristia är ovanligt och något som kännetecknar Hamneda kyrka. I koret finns även fabeldjursfonten från 1200-talets mitt samt altartavlan av M. Hultman. Delar av läktarbarriären har målningar av Hans Brachwagen.

Kyrkans exteriör och interiör tillsammans med kyrkogården utgör en välbevarad helhet där varje del är viktig för dess kulturhistoriska värde.